

Σχολική βιβλιοθήκη και διαπολιτισμική εκπαίδευση: πρόταση για μια διαπολιτισμική - διαβαλκανική βιβλιοθήκη;

Αρβανίτη Ιωάννα, *Εκπαιδευτικός, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Φλώρινας, Α.Π.Θ.*
Βαμβακίδου Ιφιγένεια, *Ειδική Επιστήμονας, Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών Φλώρινας,*
Α.Π.Θ.

Ελευθερίου Πιπίνη, *Εκπαιδευτικός, Φοιτήτρια του Διδασκαλείου «Δημήτρης Γληνός»,*
Π.Τ.Δ.Ε., Α.Π.Θ.

Ματβέγιεβα Αλεξάνδρα, *Εκπαιδευτικός, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Φλώρινας,*
Α.Π.Θ.

Αντί προλόγου

[τα βιβλία]:

- προκαλούν δέος όρθια ή ξαπλωτά στα ράφια σαν τούβλα ή ογκόλιθοι, τρίζουν σαν καινούργια παπούτσια....,
- ορισμένα είναι τόσο κομψά, που θυμίζουν γλυκίσματα της Πρωτοχρονιάς....,
- τα αγγίζεις κρυφά για να τιμήσεις τη σκόνη τους....,
- η βιβλιοθήκη φαίνεται σαν εκκλησία στον μικρό εγγονό....,
- τα «γυναικεία» βιβλία της γιαγιάς έχουν λεπτά και γυαλιστερά φύλλα σαν από χαρτί γκλασέ....,
- οι σελίδες είναι σαν παράθυρα....: από την πρώτη επαφή του Σαρτρ με το βιβλίο ως αντικείμενοι.

1. Εισαγωγή

Η διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας στα διαπολιτισμικά σχολεία της χώρας μας, αλλά και στο εξωτερικό υπάγεται στην ευρύτερη γλωσσική εκπαίδευση, η οποία θεωρείται σημαντικός στόχος του σχολείου. Ωστόσο, στο σχολικό θεσμό «παραβλέπεται ο τεράστιος πλούτος και η περιπλοκή του γλωσσικού φαινομένου, αποσιωπάται η εναλλαγή των γλωσσικών κωδίκων, αγνοείται η μητρική γλώσσα» με αποτέλεσμα τη «γλωσσική λογοκρισία του σχολείου» και τη σχολική αποτυχία για μαθητές με διαφορετική μητρική γλώσσα ή «κακή γλωσσική ποιότητα» σε σχέση με την επίσημη, κυρίαρχη ελληνική γλώσσα που διδάσκεται.

Με δεδομένη λοιπόν τη *γλωσσική ασυνέχεια* που παρατηρείται στα κοινά, δημόσια σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, λόγω της κοινωνικής διάκρισης και προκατάληψης απέναντι στους μαθητές, θεωρούμε ως επικίνδυνο δεδομένο το *κοινωνικό στίγμα της κατωτερότητας* που αποδίδεται στους αλλόγλωσσους μαθητές των διαπολιτισμικών σχολείων. Η προέλευση των αλλόγλωσσων μαθητών καθορίζει τη γλωσσική εξέλιξη και καταδικάζει τους μαθητές, που μετακινούνται από μη αναπτυγμένες χώρες, σε κοινωνική στασιμότητα. Για την ομαλή γλωσσική εξέλιξη και κοινωνικοποίηση των αλλόγλωσσων μαθητών κατά τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας στα διαπολιτισμικά σχολεία της χώρας μας, κρίνεται αναγκαίο να αποφευχθεί η καταδίκη της μητρικής τους γλώσσας και να παρουσιαστεί στους μαθητές η γλωσσική πραγματικότητα των λαών και των πολιτισμών ως μία συνύπαρξη διαλέκτων, ιδιωμάτων και άλλων γλωσσών.

Υιοθετώντας τις αρχές της διαπολιτισμικής διδασκαλίας στο μάθημα της γλώσσας δίνουμε έμφαση στη σημασία της μητρικής γλώσσας, στον κοινωνικό ρόλο της κυρίαρχης γλώσσας και στη σχέση τους. Η απόφαση της Unesco το 1953, άρθρο 2, προβάλλει το αίτημα για τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας, γιατί «...η μητρική γλώσσα είναι το πιο σημαντικό σύστημα σημάτων που εξασφαλίζει αυτόματα την ικανότητα έκφρασης και κατανόησης... κοινωνικά είναι το μέσο ταύτισης του παιδιού με τα μέλη της κοινότητας από την οποία κατάγεται...» και η πρότασή μας για την ύπαρξη, λειτουργία και αξιοποίηση της σχολικής διαπολιτισμικής βιβλιοθήκης κατά τη διδακτική πράξη μπορεί να συμβάλει στην προώθηση της απόφασης αυτής.

Προσεγγίζουμε λοιπόν τη σχολική βιβλιοθήκη ως έναν εναλλακτικό σχολικό χώρο, όπου οι μαθητές σε μικτές γλωσσικές ομάδες δημιουργούν «τόπους» για τον εαυτό τους και διαμορφώνουν τη δημόσια ταυτότητά τους (Γερμανός, 1999).

Σ' αυτό το παιδαγωγικό πλαίσιο εντάσσεται ο προβληματισμός μας και αναλάβαμε τη διενέργεια έρευνας στα διαπολιτισμικά σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης του νομού Θεσσαλονίκης, για να καταγράψουμε τη χρήση και αξιοποίηση της σχολικής βιβλιοθήκης. Στη συνέχεια αναζητήσαμε ένα παράδειγμα χρήσης και αξιοποίησης της βιβλιοθήκης σε μια σχολική ομάδα εκτός Ελλάδας, όπου διδάχθηκε η ελληνική γλώσσα ως ξένη από εκπαιδευτικό, η οποία επιμορφώθηκε στην Ελλάδα, ώστε να ανακαλύψουμε την όμοια ή διαφορετική αξιοποίηση της σχολικής βιβλιοθήκης σε πολυπολιτισμικές μαθητικές ομάδες.

2. Ερευνητική μεθοδολογία - δείγμα

2.1. Σκοπός

Σκοπός της έρευνάς μας είναι η διερεύνηση των λειτουργικών προβλημάτων και των χρηστικών δυνατοτήτων των σχολικών βιβλιοθηκών στα διαπολιτισμικά σχολεία του νομού Θεσσαλονίκης, καθώς επίσης και η αποτελεσματική χρήση τους στο μάθημα της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας.

2.2. Στόχοι της έρευνας

1. Η διαπίστωση του τρόπου λειτουργίας των σχολικών βιβλιοθηκών στα συγκεκριμένα σχολεία.

2. Η καταγραφή του βαθμού ενημέρωσης των σχολικών βιβλιοθηκών με βιβλία σχετικά με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση.

3. Η συλλογή και παρουσίαση των απόψεων των εκπαιδευτικών για τη σχολική βιβλιοθήκη και το ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει σ' ένα διαπολιτισμικό σχολείο.

2.3. Μεθοδολογία

Επιλέξαμε ως κύριο ερευνητικό εργαλείο την ημιδομημένη συνέντευξη και συμπληρωματικά, στο πλαίσιο της συνέντευξης, την επιτόπια παρατήρηση. Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε την προσπάθειά μας ως έρευνα καταγραφής και διαγνωστική (γιατί στόχος μας ήταν και η περιγραφή της παρούσας κατάστασης και η ανίχνευση στάσεων). Προς αποφυγή ασάφειας στη διατύπωση των ερωτήσεων ετοιμάστηκε ένα προσχέδιο συνέντευξης και δοκιμάστηκε σε μικρό δείγμα εκπαιδευτικών, 4 δασκάλους που επιλέχθηκαν τυχαία. Μετά από τα δεδομένα των δοκιμαστικών συνεντεύξεων έγινε επαναδιατύπωση των ερωτήσεων. Κατόπιν αδείας των προϊσταμένων του Α' και Β' ΠΥΣΠΕ του νομού Θεσσαλονίκης, ενημερώσαμε τους διευθυντές των σχολείων και ορίσαμε την ημέρα και την ώρα της επίσκεψής μας. Οι συνεντεύξεις δόθηκαν στο γραφείο του διευθυντή και στο χώρο της βιβλιοθήκης, όπου αυτή υπήρχε. Οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν και ακολούθησε απομαγνητοφώνηση.

2.4. Το δείγμα της έρευνας

Ως πεδίο έρευνας αποφασίστηκε να είναι τα τέσσερα διαπολιτισμικά σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης του νομού Θεσσαλονίκης. Τα σχολεία με το σύνολο των μαθητών και την ποσοστιαία αναλογία των αλλόγλωσσων μαθητών φαίνονται στον παρακάτω πίνακα (πίνακας 1).

Πίνακας 1: Τα σχολεία με το σύνολο των μαθητών και την ποσοστιαία αναλογία των αλλόγλωσσων μαθητών το 2000

Σχολείο	Σύνολο μαθητών	Αλλόγλωσσοι μαθητές
1) Διαπολιτισμικό σχ. Θεσ/νίκης	75	40 (53%)
2) 6ο Ευόσμου	400	60 (15%)
3) 6ο Κορδελιού	282	76 (27%)
4) Νέων Επιβατών	240	105 (43%)
Σύνολο	997	281 (28,2%)

Σχεδόν στο σύνολό τους, τα αλλόγλωσσα παιδιά και των τεσσάρων σχολείων προέρχονται από την Αλβανία και από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης με εξαίρεση το 6ο Σχολείο Κορδελιού, στο οποίο φοιτούν και αρκετά τσιγγανόπουλα. Εκτός από το διαπολιτισμικό σχολείο Θεσ/νίκης, τα υπόλοιπα σχολεία είναι ενταγμένα στο πρόγραμμα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο οποίο διευθυντής είναι ο κ. Μάρκου. Τις συνεντεύξεις έδωσαν δώδεκα εκπαιδευτικοί, οι οποίοι υπηρετούν στα παραπάνω σχολεία (τέσσερις διευθυντές των σχολείων, τρεις υπεύθυνες δασκάλες των βιβλιοθηκών και πέντε εκπαιδευτικοί που επιλέχθηκαν τυχαία από τα τέσσερα σχολεία). Η ποσοστιαία κατανομή ανάλογα με τα συνολικά χρόνια υπηρεσίας των εκπαιδευτικών του δείγματος παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα (πίνακας 2).

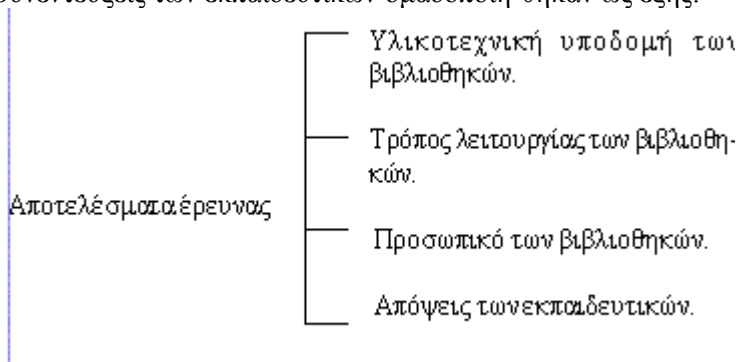
Πίνακας 2: Ποσοστιαία κατανομή των χρόνων συνολικής υπηρεσίας των εκπαιδευτικών του δείγματος

Χρόνια συνολικής υπηρεσίας	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
1-10	2	17
11-20	8	66
21 και πάνω	2	17
Σύνολο	12	100

Τα χρόνια υπηρεσίας των εκπαιδευτικών του δείγματος στη διαπολιτισμική εκπαίδευση είναι από ένα έως τρία.

2.5. Αποτελέσματα έρευνας

Τα δεδομένα της έρευνας που συγκεντρώθηκαν από την επιτόπια παρατήρηση και τις συνεντεύξεις των εκπαιδευτικών ομαδοποιήθηκαν ως εξής:

2.5.1. Η υλικοτεχνική υποδομή

Στα τρία από τα σχολεία λειτουργεί σχολική βιβλιοθήκη. Στα δύο από αυτά η σχολική βιβλιοθήκη στεγάζεται σε χωριστή αίθουσα και διαθέτει ράφια και έπιπλα για τους επισκέπτες. Στο τρίτο σχολείο η βιβλιοθήκη αποτελείται από μία μεταλλική προθήκη στο διάδρομο του σχολείου, ελλείπει χώρου και στο τέταρτο, αντί οργανωμένης βιβλιοθήκης, υπάρχουν μερικά βιβλία σε μεταλλική προθήκη μέσα σε μια αίθουσα «πολλαπλών χρήσεων»: πρόκειται για γραφείο εκπαιδευτικού προσωπικού, αίθουσα φυσικής και χημείας, αίθουσα προβολών, αποθήκη κ.λπ. ..., όπως είτε ειρωνικά ο διευθυντής του σχολείου. Ο αριθμός των βιβλίων κατά σχολείο φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (πίνακας 3).

Πίνακας 3: Ο αριθμός των βιβλίων κατά σχολείο το 2000

Σχολεία	Αριθμός βιβλίων
Διαπολιτισμικό Σχ. Θεσ/νίκης	περίπου 200
6ο Ευόσμου	797
6ο Κορδελιού	260
Νέων Επιβατών	550

Περιγραφή των βιβλιοθηκών: στις δύο από τις τρεις βιβλιοθήκες έχει γίνει καταλογογράφηση και ταξινόμηση των βιβλίων και έχουν συμπληρωθεί αντίστοιχες καρτέλες. Στην τρίτη βιβλιοθήκη υπάρχει μόνο κατάλογος των βιβλίων κατά θέματα. Βιβλία και άλλο παιδαγωγικό υλικό, σχετικό με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση που υπάρχει στα σχολεία στα οποία λειτουργεί βιβλιοθήκη, είναι αυτό που έχει εκδοθεί από το Υπουργείο και από το πρόγραμμα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο οποίο είναι διευθυντής ο κ. Μάρκου.

Στο ένα από τα τέσσερα σχολεία η υπεύθυνη της βιβλιοθήκης (αυτής που αριθμεί 797 βιβλία) έχει ξεχωρίσει 21 λογοτεχνικά βιβλία, που σχετίζονται με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση λόγω του περιεχομένου τους. Η ίδια μας είπε: *δική μου παράλειψη που δεν υπάρχουν περισσότερα, έπρεπε να το σκεφθώ και ν' αγοράσω και τέτοια βιβλία, είναι λίγα αυτά που έχουμε*. Η έρευνα έδειξε ότι δεν υπάρχει κάποιος φορέας που να ενημερώνει τα σχολεία για το υλικό που υπάρχει ή εκδίδεται για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Η μόνη εξαίρεση είναι οι εκδόσεις των σχολικών εγχειριδίων της γλώσσας.

Η προέλευση των βιβλίων: στα τρία σχολεία τα βιβλία αποκτήθηκαν από δωρεές, εισφορές των συλλόγων γονέων και από χρήματα που συγκεντρώνονται μέσω σχολικών εκδηλώσεων, ενώ στο τέταρτο αποκτήθηκαν από την ένταξη του σχολείου στο πρόγραμμα ενισχυτικής διδασκαλίας της επιτροπής ερευνών του Α.Π.Θ., υπό την εποπτεία της κ. Σκούρα - Βαρνάβα.

2.5.2. Ο τρόπος λειτουργίας

◆ Οι δύο από τις τρεις λειτουργούν ως δανειστικές. Η μία με καρτέλες για κάθε μαθητή και η άλλη με τετράδιο δανεισμού και επιστροφής. Η τρίτη βιβλιοθήκη, η οποία δημιουργήθηκε από την ένταξη του σχολείου στο πρόγραμμα ενισχυτικής διδασκαλίας της επιτροπής ερευνών του Α.Π.Θ. υπό την εποπτεία της κ. Σκούρα - Βαρνάβα, εξυπηρετεί τις ανάγκες του προγράμματος.

◆ Ως αναγνωστήριο λειτουργεί μόνο η μία από τις δύο που στεγάζονται σε χωριστή αίθουσα, κάθε μέρα κατά την ώρα του μεγάλου διαλείμματος. *Θα ήταν καλό να μπορούν οι μαθητές να έρχονται και άλλες ώρες, αλλά δεν υπάρχει κάποιος που να μπορεί ν' ασχοληθεί με τη βιβλιοθήκη*, μας είπε η υπεύθυνη δασκάλα για τη βιβλιοθήκη. Τη δεύτερη την επισκέπτονται οι μαθητές με το δάσκαλό τους, κυρίως για την υλοποίηση του προγράμματος ενισχυτικής διδασκαλίας.

◆ Καμία δε λειτουργεί εκτός ωραρίου, λόγω έλλειψης υπευθύνου.

◆ Σε κανένα σχολείο δε γίνονται συστηματικά κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς ιδιαίτερες δραστηριότητες γνωριμίας των παιδιών με το βιβλίο και τη βιβλιοθήκη.

◆ Στο ένα από τα τέσσερα σχολεία γίνονται κάποιες εκδηλώσεις στο χώρο της βιβλιοθήκης, όπως γνωριμία με συγγραφείς, διαγωνισμός εικονογράφησης από τους μαθητές, παρουσίαση βιβλίων από τους μαθητές.

◆ Σε τρία σχολεία γίνονται αποσπασματικές δραστηριότητες, σε λίγες τάξεις με πρωτοβουλία του εκπαιδευτικού της τάξης.

◆ Μεταξύ των σχολείων δεν υπάρχει συνεργασία όσον αφορά στα θέματα βιβλιοθήκης.

◆ Από μία πρώτη καταγραφή φαίνεται ότι το ενδιαφέρον για τη σχολική βιβλιοθήκη και το δανεισμό βιβλίων είναι παρόμοιο από αλλόγλωσσους και μη μαθητές. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η επισήμανση μιας υπευθύνου: *παιδιά από την Αλβανία με χαμηλό βιοτικό επίπεδο φαίνεται να στρέφουν το ενδιαφέρον τους αποκλειστικά σχεδόν σε βιβλία πολυτελών εκδόσεων*.

2.5.3. Το προσωπικό της βιβλιοθήκης

Και στα τρία σχολεία την ευθύνη της λειτουργίας της βιβλιοθήκης έχει αναλάβει μία δασκάλα από το εκπαιδευτικό προσωπικό του σχολείου, η οποία ορίστηκε στην αρχή του σχολικού έτους, κατά τη διαδικασία κατανομής αρμοδιοτήτων. Και οι τρεις εκπαιδευτικοί δεν έχουν καμία απαλλαγή από άλλα καθήκοντα στο σχολείο και δε διαθέτουν ειδικές γνώσεις οργάνωσης και λειτουργίας μιας σχολικής βιβλιοθήκης.

2.5.4. Απόψεις των εκπαιδευτικών

Η βιβλιοθήκη πρέπει να είναι η καρδιά του σχολείου, από άποψη θέσης αλλά και λειτουργίας, μας είπε κάποιος εκπαιδευτικός. Στο σύνολό τους οι εκπαιδευτικοί του δείγματος θεωρούν απαραίτητη την ύπαρξη βιβλιοθήκης στο σχολείο και οι μισοί απ' αυτούς πιστεύουν πως πρέπει παράλληλα να λειτουργούν και βιβλιοθήκες κατά τάξεις. Οι απόψεις των εκπαιδευτικών για την ιδανική βιβλιοθήκη και τη βιβλιοθήκη ενός διαπολιτισμικού σχολείου ομαδοποιούνται ως εξής:

Για την υλικοτεχνική υποδομή στο σύνολό τους οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι:

◆ μια σωστή βιβλιοθήκη πρέπει να στεγάζεται σε ξεχωριστή αίθουσα, με τον απαραίτητο εξοπλισμό (πολλά ράφια γεμάτα βιβλία, τραπέζια με καρέκλες κ.λπ.), να είναι εφοδιασμένη με υπολογιστές, τηλεόραση, ραδιοκασετόφωνο, οπτικοακουστικό *rom* κ.λπ.,

◆ ότι το υπάρχον υλικό δεν καλύπτει τις ανάγκες ενός διαπολιτισμικού σχολείου, γιατί η «διαπολιτισμική» βιβλιοθήκη πρέπει να είναι εμπλουτισμένη με υλικό κατάλληλο για αλλόγλωσσα παιδιά: *όταν χρειάστηκα πληροφορίες για τους χορούς της Αλβανίας για μια εκδήλωση που κάναμε στο σχολείο, έπρεπε να ψάξω τη δική μου βιβλιοθήκη ή να παραγγείλω από την Αλβανία, δυσκολεύτηκα*

πολύ που δεν είχε τέτοια βιβλία η βιβλιοθήκη, μας είπε ένας δίγλωσσος εκπαιδευτικός που εργάζεται σε ένα από τα διαπολιτισμικά σχολεία. Μόνον ένας εκπαιδευτικός ανέφερε ότι η βιβλιοθήκη ενός διαπολιτισμικού σχολείου δεν πρέπει να διαφέρει από τις βιβλιοθήκες των άλλων σχολείων και να διαθέτει συγκεκριμένα βιβλία στη γλώσσα των αλλόγλωσσων μαθητών¹⁰. Αναλυτικότερα σύμφωνα με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών πρέπει να υπάρχουν παραμύθια από τις χώρες προέλευσης των αλλόγλωσσων μαθητών, βιβλία με θέματα τη φιλία και τη συναδέλφωση των λαών, με πολιτισμικά στοιχεία από τις χώρες προέλευσης και πλούσιο οπτικοακουστικό υλικό, πολλά CD rom ειδικά κατασκευασμένα για διαπολιτισμικά σχολεία, ελληνικά βιβλία μεταφρασμένα στη γλώσσα των παιδιών και το αντίστροφο. Αυτές τις απαντήσεις τεκμηρίωσαν υποστηρίζοντας ότι τα βιβλία αυτά προσφέρουν συναισθηματική ασφάλεια στους μαθητές, συμβάλλουν στην ομαλή κοινωνικοποίησή τους και στην αποδοχή από την ομάδα της κυρίαρχης ελληνικής γλώσσας¹¹.

Για τον τρόπο λειτουργίας, οι εκπαιδευτικοί του δείγματος θεωρούν ότι η σχολική βιβλιοθήκη πρέπει να λειτουργεί και ως δανειστική και ως αναγνωστήριο. Οχτώ απ' αυτούς προτείνουν τη χρήση της βιβλιοθήκης εκτός σχολικού ωραρίου, καθώς επίσης και την αξιοποίησή της ως χώρο πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Για το προσωπικό της βιβλιοθήκης, υποστηρίζουν ότι απαιτούνται ειδικές γνώσεις για τη λειτουργία και οργάνωση μιας σχολικής βιβλιοθήκης. Με τη διαφορά ότι οι εννέα απ' αυτούς πιστεύουν ότι τη λειτουργία της σχολικής βιβλιοθήκης πρέπει να την αναλάβει διορισμένος βιβλιοθηκάριος και οι υπόλοιποι κάποιος εκπαιδευτικός από το προσωπικό του σχολείου με επιμόρφωση σε θέματα βιβλιοθήκης, με μειωμένο όμως ωράριο.

Σύμφωνα με την άποψη όλων των εκπαιδευτικών, οι κυριότεροι λόγοι μη λειτουργίας της σχολικής βιβλιοθήκης εντοπίζονται στην έλλειψη χώρου και χρημάτων για την αγορά βιβλίων, στην απουσία ειδικών σε θέματα βιβλιοθήκης και γενικότερα στην έλλειψη συστηματικών ενεργειών από την πλευρά της πολιτείας.

3. Η χρήση της σχολικής βιβλιοθήκης στη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας στην ελληνική κοινότητα του Πιατιγκόρσκ της Ρωσίας

Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στη Ρωσία έχει μακρόχρονη ιστορία. Από το 19ο αιώνα συναντούμε ελληνικούς πληθυσμούς εγκατεστημένους σε διάφορες περιοχές της Ρωσίας και περισσότερο στο βόρειο Καύκασο. Συγκεκριμένα ανοίγουν ελληνικά σχολεία και εκδίδονται ελληνικές εφημερίδες και βιβλία στην ελληνική γλώσσα. Ωστόσο στο διάστημα των δεκαετιών '40-'50 μέχρι τη δεκαετία του '80 η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας διακόπτεται ξανά, για να επανέλθει μετά το 1990. Η συμμετοχή μου στο παρόν συνέδριο οφείλεται στη διδακτική εμπειρία που είχα το 1998-2000 στην ελληνική κοινότητα του Πιατιγκόρσκ, η οποία βρίσκεται στην περιοχή του β. Καυκάσου.

Οι μαθητές της σχολικής ομάδας ήταν από 10 έως 16 χρονών και στην πλειοψηφία τους ελληνικής καταγωγής. Τα μαθήματα που διδάχθηκαν αφορούσαν στην εκμάθηση της ελληνικής ως ξένης γλώσσας και κατά τη διάρκεια της διδακτικής πράξης το μάθημα διευρυνόταν σε θεματικές πολιτισμού, λαογραφίας, ιστορίας, μουσικής και τουριστικών - ταξιδιωτικών εντυπώσεων. Για το λόγο αυτό υπήρχε πολλαπλό υλικό, όπως γλωσσικά εγχειρίδια, λεξικά, περιοδικά (υλικό που παραλάβαμε από τη Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού και κατά τη διάρκεια της συμμετοχής μας σε διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα στην Ελλάδα: στο πρόγραμμα «Παιδεία Ομογενών», Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ρεθύμνου και στο πρόγραμμα του Κέντρου Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Πατρών), χάρτες, ανθολόγια, παραμύθια, οπτικοακουστικό υλικό, χωρίς όμως να αξιοποιείται σωστά. Για παράδειγμα αναφέρω την ποικιλία μουσικής και εικόνας σε μορφή video που υπάρχει στο γραφείο του προέδρου της κοινότητας, στο οποίο ωστόσο η πρόσβαση και αξιοποίηση του υλικού γίνεται μόνο μέσω του δασκάλου. Στο χώρο της κοινότητας δεν υπάρχει οργανωμένη βιβλιοθήκη αφενός ελλείπει κατάλληλων βιβλίων για το γλωσσικό επίπεδο των μαθητών και αφετέρου ελλείπει οικονομικών πόρων. Δεν υπάρχει ταξινόμηση και καταλογογράφηση των βιβλίων, γιατί δε λειτουργεί ουσιαστικά ως δανειστική βιβλιοθήκη ή ως αναγνωστήριο. Κατά τη διάρκεια της διδακτικής πράξης η χρήση του συνολικού υλικού της βιβλιοθήκης και η αξιοποίησή του από τους μαθητές κρίθηκε απαραίτητη. Επισημαίνουμε λοιπόν την απουσία οργανωμένης διαπολιτισμικής βιβλιοθήκης στο συγκεκριμένο πρόγραμμα, αλλά καταγράφουμε την ύπαρξη βιβλίων στη μητρική γλώσσα των μαθητών, όπως παραμύθια, λεξικά και εφημερίδες.

Με αφορμή την πρόσκλησή μας στο παρόν συνέδριο και στο όνομα της εορτής του έτους των Γλωσσών (2001) προτείνουμε την υπεύθυνη οργάνωση, ταξινόμηση και αποστολή ελληνικών βιβλίων, τα οποία όμως χρειάζεται να αντιστοιχούν στο γλωσσικό επίπεδο των μαθητών. Ζητούμε δηλαδή την οργάνωση μιας διαπολιτισμικής βιβλιοθήκης για μαθητές που δε γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα και ζουν σε αλλόγλωσσο περιβάλλον. Θεωρούμε την ύπαρξη σχολικής βιβλιοθήκης ως στέγης βιβλίων και γνώσης απαραίτητη για την επαφή των παιδιών με την ελληνική γλώσσα και τον πολιτισμό, καθώς επίσης και με τις άλλες πολιτισμικές και γλωσσικές ομάδες της περιοχής. Η

βιβλιοθήκη σε μια πολυπολιτισμική περιοχή, όπως αυτή του Πιατιγκόρσκ (περιλαμβάνει ρωσική, αρμενική, ελληνική, εβραϊκή ομάδα κ.ά.) λειτουργεί ως «καταφύγιο» για τη γνώση και τον πολιτισμό όλου του κόσμου και για το λόγο αυτό την προσδιορίζουμε, όπως και στην Ελλάδα, ως *διαπολιτισμική βιβλιοθήκη*, τονίζοντας τη σημασία της στη διδασκαλία. Οι αλλόγλωσσοι μαθητές δείχνουν ενδιαφέρον για γνωριμία, αλληλογραφία και επαφή με τις άλλες γλωσσικές ομάδες, γιατί το σύγχρονο άνοιγμα της Ρωσίας προς τη Δύση διαμορφώνει μια νέα νοοτροπία συναδέλφωσης και γνωριμίας των λαών. Οι Ρώσοι και οι Έλληνες στο Πιατιγκόρσκ καταλάβαμε ότι με την ομαλή συμβίωση και αλληλοϋποστήριξη των γλωσσών μας οδηγούμαστε στο διάλογο και το συγχρωτισμό των πολιτισμών στα Βαλκάνια.

4. Συζήτηση - προτάσεις για μια «διαπολιτισμική - διαβαλκανική» σχολική βιβλιοθήκη

Από τα αποτελέσματα της έρευνας που καταγράψαμε και σε συνάρτηση με το παράδειγμα διδασκαλίας στη Ρωσία προκύπτει ότι η λειτουργία και η αξιοποίηση της σχολικής βιβλιοθήκης στη διαπολιτισμική εκπαίδευση είναι αναγκαία, γιατί το σχολείο μπορεί να μάθει στους ομόγλωσσους και αλλόγλωσσους μαθητές σε πρώτη φάση να αγαπούν και να χρησιμοποιούν το βιβλίο και σε δεύτερη φάση να κατανοούν το γλωσσικό και πολιτισμικό περιεχόμενό του. Ο φυσικός χώρος του βιβλίου, το *σπίτι του*, είναι η βιβλιοθήκη, η *κιβωτός των γνώσεων*, την οποία τα παιδιά ορισμένων κοινωνικών και γλωσσικών ομάδων γνωρίζουν μόνο στο σχολείο λόγω του «διαφορετικού πολιτιστικού - μορφωτικού κεφαλαίου»¹², της άνισης «όσμωσης»¹³ που διαθέτουν από την οικογένεια, την κοινωνική τάξη και τη χώρα προέλευσής τους. Έτσι λοιπόν για πολλούς αλλόγλωσσους μαθητές (τους αλβανόφωνους: βλ. έρευνα) το σχολείο αποτελεί τη μοναδική ευκαιρία για τη γνωριμία και επαφή με τη βιβλιοθήκη: εξάλλου «το σχολείο διαθέτει τους ιδεολογικούς και πρακτικούς μηχανισμούς για να το κάνει»¹⁴. Το αλλόγλωσσο παιδί - *αναγνώστης*, κατά το προαναγνωστικό στάδιο της δεύτερης γλώσσας, αποκτά στο χώρο της βιβλιοθήκης τις πρώτες βιβλιακές εμπειρίες, για να μεταβεί σταδιακά στην ταύτιση του βιβλίου με το περιεχόμενο, στη γένεση της ανάγνωσης, στην πρωτοαναγνωστική φάση και τέλος στη γραφή¹⁵. Στην πρότασή μας, σήμερα, ζητούμε από το δάσκαλο και το μαθητή να μεταφερθούν στη σχολική βιβλιοθήκη για να εργαστούν προς την κατεύθυνση της παρατήρησης, της ταξινόμησης, της έρευνας. Μπορούν επίσης να παρέμβουν στη διακόσμηση του χώρου, στη διαμόρφωση του οπτικού και εννοιολογικού περιεχομένου του¹⁶, να προσθέσουν χάρτες, φωτογραφίες, αφίσες από τη χώρα προέλευσης και εγκατάστασης, γιατί η αισθητική του χώρου¹⁷ ενέχει ιδεολογικό περιεχόμενο και προβάλλει συμβολισμούς και σημασίες. Στη συνέχεια, με την καθοδήγηση του δασκάλου, μπορεί να αξιοποιηθεί το διαπολιτισμικό υλικό της βιβλιοθήκης, από το οποίο αποκλείουμε τα βιβλία για το δάσκαλο και αυτά που χρησιμοποιούνται για τη διδασκαλία της γλώσσας, τα υποχρεωτικά δηλαδή σχολικά εγχειρίδια, γιατί δε συνιστούν το διαφορετικό, ελκυστικό υλικό: «με τα εξωσχολικά βιβλία η σχέση είναι και σύνθετη και εμπαθής. Ξεκινά από την περιέργεια για τις ράχες και τον όγκο και φθάνει να γίνει μανιώδης»¹⁸. Δεν εστιάζουμε λοιπόν εξαρχής στο περιεχόμενο, αλλά στην επαφή με το βιβλίο «ως αντικείμενο, στην αξιοποίηση των πέντε αισθήσεων για την προσοικείωση: το παιδί το βλέπει, το ακούει, το γεύεται, το οσφραίνεται, το αγγίζει»¹⁹ με στόχο τη βιωματική προσέγγιση και την αυτενέργεια του μαθητή. Θεωρούμε αναγκαία τη μεταφορά των μαθησιακών δραστηριοτήτων στο χώρο της σχολικής διαπολιτισμικής βιβλιοθήκης, γιατί οι μαθητές:

- α) αναπτύσσουν απαραίτητες δεξιότητες για την παρατήρηση, την επιλογή και τη χρήση του έντυπου, ηλεκτρονικού και οπτικοακουστικού υλικού,
- β) εξοικειώνονται με την ποικιλία των γλωσσών και των κωδίκων που ενέχει κάθε λαός και πολιτισμός,
- γ) συνδιαλέγονται με τα ομόγλωσσα και αλλόγλωσσα βιβλία και το αντίστοιχο ηλεκτρονικό υλικό μέσα σε μικτές γλωσσικές ομάδες,
- δ) αναπτύσσουν την επικοινωνιακή δεξιότητα παράλληλα με τη γλωσσική,
- ε) εθίζονται στη χρήση των λεξικών κάθε είδους, λεξιλογικού, γεωγραφικού, βιογραφικού κ.ά. και προσανατολίζονται στην ιδέα του *πολλαπλού εγχειριδίου*.

Οι δραστηριότητες γνωριμίας²⁰ με το βιβλίο της κυρίαρχης και της υπαγόμενης γλώσσας στο χώρο της σχολικής, διαπολιτισμικής βιβλιοθήκης μπορούν να συμβάλλουν ως μέσο διαμεσολάβησης-κοινωνικοποίησης των αλλόγλωσσων μαθητών και μπορούν να διαμορφώσουν ένα νέο παιδαγωγικό περιβάλλον εκτός της σχολικής αίθουσας για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού σε συνάρτηση και αλληλεξάρτηση με τη μητρική γλώσσα και τον πολιτισμό. Για το λόγο αυτό απαιτείται η λειτουργία και ο εμπλουτισμός της σχολικής διαπολιτισμικής βιβλιοθήκης με ομόγλωσσο και αλλόγλωσσο υλικό, με παραμύθια, λευκώματα, εφημερίδες, περιοδικά, χάρτες, τουριστικά έντυπα, μουσική παραδοσιακή και μοντέρνα, ethnic και pop, μεταφρασμένη και αντίστροφη ποίηση στην ελληνική και μητρική γλώσσα των μαθητών, ηλεκτρονικό υλικό, παιδικά περιοδικά με σταυρόλεξα, κρυπτόλεξα, επιτραπέζια παιχνίδια. Με το υλικό αυτό η σχολική πολυπολιτισμική βιβλιοθήκη μπορεί να αξιοποιηθεί διαπολιτισμικά (διατηρούμε τη διάκριση των όρων πολυπολιτισμικό - διαπολιτισμικό: η κατάλληλη απάντηση της παιδαγωγικής επιστήμης σε μια

πολυεθνική και πολυπολιτισμική κοινωνία είναι η διαπολιτισμική αγωγή), *ως μία στρατηγική για την ομαλή βιομαθητική λειτουργία* (Paulston - Bratt, 1988) για την ανάπτυξη και καλλιέργεια μιας νέας νοοτροπίας.

Η πρότασή μας για τον προσδιορισμό της διαπολιτισμικής σχολικής βιβλιοθήκης ως διαβαλκανικής ενέχει το σύγχρονο νεοελληνικό δεδομένο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, τη μετακίνηση δηλαδή αλλόγλωσσων μαθητικών ομάδων από τα Βαλκάνια (βλ. έρευνα). Για το λόγο αυτό ο προβληματισμός μας επικεντρώνεται στη δημιουργία μιας διαπολιτισμικής - διαβαλκανικής βιβλιοθήκης στα σχολεία, η οποία θα χρησιμοποιείται εναλλακτικά με τη σχολική αίθουσα, ως εναλλακτικό παιδαγωγικό περιβάλλον, το οποίο στηρίζεται σε μορφές επικοινωνίας και εργασίας, σε ρόλους και πρακτικές που επικεντρώνονται στους μαθητές και στη γνωριμία με τα βιβλία του κόσμου. Στην ταραχώδη βαλκανική ιστορία, η εθνογλωσσική και θρησκευτική ποικιλότητα προσφέρει πλούσιο υλικό στο μελετητή και δάσκαλο της ελληνικής γλώσσας, αλλά και στους μαθητές εντός και εκτός των γεωγραφικών ελληνικών ορίων (βλ. διδασκαλία στη Ρωσία). Θεωρούμε ότι η σχολική βιβλιοθήκη μπορεί να διαχειριστεί τη γλωσσική διαφορετικότητα ή τη γλωσσική ομοιογένεια *εκ των έσω*, πέρα από την εθνική γλωσσική πολιτική, ως ένας άμεσος, αυθεντικός χώρος προς παρατήρηση και έρευνα των γλωσσών και *αλφαβήτων* [Τσιτσελίκης, (επιμ.) 1999] του κόσμου.

Στόχος μας ως δάσκαλοι της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού είναι η διατήρηση της τοπικής κουλτούρας των μαθητών, χωρίς αυτή να πολεμά την επίσημη, κρατική της κυρίαρχης γλωσσικής ομάδας: θεωρούμε ότι με το σχεδιασμό, τη λειτουργία και την αξιοποίηση μιας σχολικής διαπολιτισμικής, διαβαλκανικής βιβλιοθήκης οι γλώσσες μπορούν να αξιοποιηθούν ως αντικείμενο γνωστικό και ως μέσο διδασκαλίας προς την κατεύθυνση της αγωγής για την ειρήνη (Reardon, 1994).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Σουλιώτης, Μ. (1995), *Αλφαβητάριο για την ποίηση*, Θεσσαλο-νίκη, Γ. Δεδούσης, σ. 54.
2. Φραγκουδάκη, Α. (1996), *Γλώσσα και ιδεολογία*, Αθήνα, Οδυσ-σέας, σ. 110.
3. Φραγκουδάκη, Α., *ό.π.*, σ. 116 κ.ε.
4. Κυρίδης, Α. (1996), *Εκπαιδευτική ανισότητα*, Θεσσαλονίκη - Αθήνα, Κυριακίδης, σ. 114.
5. Κανακίδου, Ε., Παπαγιάννη, Β. (1997), *Διαπολιτισμική αγωγή*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, σσ. 56-62.
6. Κανακίδου, Ε., Παπαγιάννη, Β., *ό.π.*, σ. 59.
7. Σ' αυτό το σημείο οφείλουμε να ευχαριστήσουμε όλους τους συνάδελφους που πήραν μέρος στην έρευνα, για την πρόθυμη ανταπόκρισή τους.
8. Όπως ακριβώς ορίζεται στο Ν. 1566/85, άρθρο 43, παρ. 2.
9. Αίτημα που διατυπώνεται επίσης από το Δ. Τσαούση, «η καρδιά του σχολείου, η καρδιά του πανεπιστημίου είναι η βιβλιοθήκη», Τσαούσης, Δ. (1998), «Η πρόκληση της κοινωνίας της γνώσης στην εκπαίδευση», στο: *Η βιβλιοθήκη και το βιβλίο στην εκπαίδευση*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, σσ. 60-61.
10. Μέχρι τώρα δεν υπάρχει καμία αλλαγή της νομοθεσίας, όσον αφορά στη σχολική βιβλιοθήκη στα διαπολιτισμικά σχολεία.
11. Παραπέμπουμε στην εγκύκλιο: ΥΠΕΠΘ-Γ1/1221/16.11.88 «... Αν οι δάσκαλοι έχουν στη διάθεσή τους μια πλούσια σχολική βιβλιοθήκη μπορούν πιο αποτελεσματικά να διαμορφώσουν ελεύθερους, υπεύθυνους και δημοκρατικούς πολίτες. {...} με ανεπτυγμένο το συναίσθημα της φιλίας με όλους τους λαούς της γης ...».
12. Κυρίδης, Α., *ό.π.*, σ. 110.
13. Bourdieu, P. (1974), *Capital culturel et strategies de reconversion*, Paris: Credoc-Iredu, σ. 34.
14. Δρόσος, Β., Κυρίδης, Α., Σουλιώτης, Μ. (επιμ.) (2001), *Δραστηριότητες γνωριμίας με το βιβλίο και τη βιβλιοθήκη*, Αθήνα, Δαρδανός, σ. 14.
15. Σουλιώτης, Μ., *ό.π.*, σ. 51-65.
16. Γερμανός, Δ. (1999), «Χώρος και πολιτισμική ταυτότητα στο ελληνικό σχολείο», στο: *Εμείς και οι Άλλοι*, Αθήνα, Δαρδανός, σ. 272.
17. Σακελλαρίου, Ε. (1998), «Ευρωπαϊκές εμπειρίες», στο: *Η βιβλιοθήκη και το βιβλίο στην εκπαίδευση*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, σσ. 126-127.
18. Σουλιώτης, Μ., *ό.π.*, σ. 56.
19. Σουλιώτης, Μ., *ό.π.*, σ. 55.
20. Δρόσος, Β., Κυρίδης, Α., Σουλιώτης, Μ., *ό.π.*, σσ. 81-107.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

BOURDIEU, P. (1974), *Capital culturel et strategies de reconversion*, Paris: Credoc-Iredu.

- ΓΕΡΜΑΝΟΣ, Δ. (1999), «Χώρος και πολιτισμική ταυτότητα στο ελληνικό σχολείο», στο: *Εμείς και οι Άλλοι*, Αθήνα, Δαρδανός.
- ΔΡΟΣΟΣ, Β., ΚΥΡΙΔΗΣ, Α., ΣΟΥΛΙΩΤΗΣ, Μ. (επιμ.) (2001), *Δραστηριότητες γνωριμίας με το βιβλίο και τη βιβλιοθήκη*, Αθήνα, Δαρδανός.
- ΚΑΝΑΚΙΔΟΥ, Ε., ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, Β. (1997), *Διαπολιτισμική αγωγή*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- ΚΥΡΙΔΗΣ, Α. (1996), *Εκπαιδευτική ανισότητα*, Θεσσαλονίκη - Αθήνα, Κυριακίδης.
- PAULSTON, Br. (1988), *International handbook of bilingual education*, N.Y. Connecticut: Greenwood Press.
- REARDON, B., NORDLAND, E. (1994), *Learning peace*, New York Press.
- ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, Ε. (1998), «Ευρωπαϊκές εμπειρίες», στο: *Η βιβλιοθήκη και το βιβλίο στην εκπαίδευση*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Βιβλίου.
- ΣΟΥΛΙΩΤΗΣ, Μ. (1995), *Αλφαβητάριο για την ποίηση*, Θεσσαλονίκη, Γ. Δεδούσης.
- ΤΣΑΟΥΣΗΣ, Δ. (1998), «Η πρόκληση της κοινωνίας της γνώσης στην εκπαίδευση», στο: *Η βιβλιοθήκη και το βιβλίο στην εκπαίδευση*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Βιβλίου.
- ΤΣΙΤΣΕΛΙΚΗΣ, Κ. (επιμ.) (1999), *Γλώσσες, αλφάβητα και εθνική ιδεολογία στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια*, Αθήνα, Κριτική.
- ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ, Α. (1996), *Γλώσσα και ιδεολογία*, Αθήνα, Οδυσσέας.